

AKTUÁLNÍ KONCEPCE OCHRANY ZDRAVÍ DĚTÍ V KONTEXTU HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ A PEDAGOGIKY

Jelena V. KOVALEVA

Abstrakt: *Tento článek se zaměřuje na hlavní myšlenky ochrany zdraví v kontextu historie vzdělávání a pedagogického myšlení. Hlavní důraz se klade na objevy českého pedagoga Jana Amose Komenského a ruských pedagogů Petra Franceviče Lesgafta, Konstantina Dmitrijeviče Ušinského, Vasilije Alexandroviče Suchomlinského a Šalvy Alexandroviče Amanašviliho. V současné době je návrat k myšlenkám významných pedagogů nejen aktuální, ale také nezbytný pro hledání řešení problémů ochrany zdraví dětí.*

Klíčová slova: *ochrana zdraví, princip reakce na individuální rysy dítěte, problematiky psychofyzického formování osobnosti, výzkum zabývající se zdravím dětí*

Ve Ožegovově slovníku ruského jazyka najdeme, že zdraví je „normální“ a správná činnost organismu. Je evidentní, že naše vnímání slova zdraví je základním kamenem bohatství člověka. Pouze zdravý člověk může být pánem svého vlastního osudu a uspět v soukromém i pracovním životě. Z tohoto důvodu by se ochrana a zlepšování zdraví dětí měly stát důležitými úkoly státu. Současná situace však spíše ukazuje na zhoršování zdraví žáků. To vzbuzuje obavy mezi učiteli i rodiči těchto žáků.

Je třeba se zmínit o tom, že federální vyhláška o vzdělávání, která zaručuje právo na vzdělání, říká: „Vzdělávací ústav má za úkol vytvořit vhodné podmínky pro ochranu a zlepšování zdraví žáků. Podle ruské legislativy a nařízení vzdělávacích ústavů odpovídají za vytvoření vhodných podmínek pro studium, práci a odpočinek vzdělávací ústavy.“ Zákonem zaručené právo na ochranu zdraví však bohužel není obvykle prakticky uplatňováno. Domníváme se, že je to způsobeno tím, že vzdělávání v naší zemi zatím ještě není orientováno na formování priority zdraví, jako na jednu z nejdůležitějších hodnot člověka. Žák tedy musí za svoje vzdělání zaplatit mimořádně vysokou cenu. Studenti pedagogiky na Kamčatské státní univerzitě Vituse Beringa během své odborné pedagogické praxe vyjadřují silné emoce poté, co se seznámí se zdravotními záznamy žáků, kde jsou uvedeny informace o jejich chronických onemocněních. Primární vnímání problému zdraví žáků ze strany budoucích učitelů vede studenty k domněnce, že lékaři by měli věnovat mnohem větší pozornost otázkám prevence onemocnění dětí. Jak studenti postupně analyzují hodiny, které navštívili, rozpoznávají význam úlohy pedagogů při ochraně zdraví dětí.

Současně se většina učitelů domnívá, že nesou odpovědnost pouze za zdraví dětí. Avšak systém zdravotních služeb klade důraz na nemoci, nikoliv na zdraví. Jsme si jisti, že vzdělávání a výchova dětí by měly probíhat tak, že budou chránit a zlepšovat zdraví na základě cílené spolupráce mezi lékaři a učiteli.

Domníváme se, že proces vzdělávání by měl být zorganizován tak, aby pedagog při každé hodině mohl zajišťovat ochranu zdraví žáků. Abychom toho docílili, měli bychom rozvíjet pedagogiku v rámci ochrany zdraví. V historii pedagogiky najdeme mnohá řešení tohoto problému.

Velký učitel Jan Amos Komenský nás učí, že je důležité organizovat proces vzdělávání tak, aby „všichni mladí lidé obou pohlaví mohli studovat přírodní vědy, zdokonalovat se ve znalosti svých práv, s pokorou se učit vše, co je důležité pro život. Stručně, příjemně, dobře.“ Domníváme se, že žákovi prospívá, když se učitel snaží snížit negativní vliv procesu vzdělávání na zdraví dětí. Docílí toho tak, že v průběhu hodiny obměňuje typy činností, pracuje s osobními zkušenostmi svých žáků, vytváří pro ně podmínky k tomu, aby uspěly, ale nejdůležitější je, že učitel by se měl řídit přírodními principy. Není žádným tajemstvím, že většina dětí v průběhu studia nemá dostatečnou motivaci, takže studium je pro ně nucené, únavné a vede ke zhoršování zdraví.

Je třeba zdůraznit, že J. A. Komenský byl první z pedagogů, kteří hájili princip souladu s přírodou vycházející z humanistických principů jeho předchůdců. Tento princip byl následně popsán v Komenského Velké didaktice zejména jako koncepce napodobování přírody (takzvaná přirozená metoda vzdělávání) [2]. Tato myšlenka se zabývá souladem mezi zákony pedagogiky a zákony přírody. Dílo J. A. Komenského je plně víry v lidskou osobnost, jejíž rozvoj byl vždy posvátným posláním tohoto vynikajícího českého pedagoga. V prvních řádcích své Velké didaktiky píše: „Lidská bytost je nejvyšší, absolutní a nejdokonalejší boží výtvor“ [2].

Tento český pedagog potvrdil, že lidská bytost má svoji vlastní nezávislou sílu. Jedná se o princip zachování nezávislosti žáka při chápání a aktivním vstřebávání vnějšího světa. Pokud se těmito myšlenkami zabýváme dnes v kontextu ochrany zdraví dětí, musíme poukázat na nezbytnost aktivní spolupráce mezi pedagogy a vychovateli v procesu vzdělávání a výchovy. Zde je velmi důležitá sokratovská metoda vzdělávání, dle které žák sám v průběhu vzdělávání aktivně hledá znalosti.

Rádi bychom se zmínili o systémech Vasilije Alexandroviče Suchomlinského a Šalvy Alexandroviče Amanšviliho, které vznikly v Rusku a přispěly k ochraně zdraví žáků. Tyto systémy jsou považovány za základy humanistické kultury ruského vzdělávání v 60. až 80. letech. Pokud hovoříme o humanizaci vzdělávání, měli bychom zdůraznit skutečnost, že mezi důležité faktory by měla patřit i pozornost věnovaná psychologickým a fyziologickým zvláštnostem dětí, což předpokládá značně rozvinutou spolupráci psychologů a pedagogů. Moderní pedagogové mají bohužel v této oblasti omezené znalosti. To je možné považovat za překážku stojící v cestě k ochraně zdraví dětí. V současné době je důležité vyhledávat jména vědců z historie pedagogiky, kteří dávali přednost vzdělávání pedagogů v oblasti fyzického vývoje dětí.

Rádi bychom se také zmínili o Petru Francevičovi Lesgaftovi, který zaujímá důležité místo mezi významnými postavami ruské pedagogiky. Už na konci 19. století ve svém díle Vzdělávání v rodině a jeho význam věnuje tento vědec pozornost nutnosti důkladně se při rodinné a školní výchově zabývat zvláštnostmi dítěte. Petr Francevič

Lesgaft by mohl být oprávněně nazýván zakladatelem školní hygieny a lékařsko-pedagogického dohledu nad tělesnou výchovou, což je skutečnost, která opět zdůrazňuje význam úlohy samotných pedagogů při ochraně zdraví jejich žáků.

Ve svém díle Rukověť tělesného vzdělání dětí školního věku navrhuje P. F. Lesgaft velmi originální systém tělesné výchovy vycházející z principů postupného vývoje a principů harmonie. Vzájemné působení tělesné a intelektuální výchovy tvoří hlavní myšlenku Lesgaftovy teorie tělesné výchovy. Podle tohoto ruského vědce tělesné cvičení přispívá ke zvládnutí teoretických znalostí a zlepšuje obecnou úroveň připravenosti dětí k samostatnému jednání. Antropologický princip pokládá základy teoretické pedagogice P. F. Lesgafta. Jejím cílem je stanovit význam osobnosti dítěte coby největší hodnoty pro pedagoga. Základní pojetí pedagogické teorie tohoto ruského vědce, anatom a lékaře spočívá v jednotě fyzického a duševního vývoje člověka [4].

Celý systém P. F. Lesgafta je rozdělen do čtyř pedagogických úkolů formování osobnosti. Jedná se

1. o tělesné cvičení a seznámení se s jeho významem pro těžkou práci;
2. o formování vytrvalosti při dlouhodobé námaze a schopnosti sebeovládání během pracovních procesů, které vyžadují velké úsilí;
3. o nácvik větší nezávislosti při výkonu činností;
4. o příspěvek k vyjádření vůle.

P. F. Lesgaft nabízí mnohé rady, které neztratily nic ze své aktuálnosti. Podle něj by si měl učitel pamatovat, že jakákoliv monotónní činnost se pro člověka stává nudnou, všechny pokyny učitele by měly být jednoduché a jasné, všechny zadané úkoly by měly být vyjádřeny slovy a nikoliv pohyby, neboť slova přitahují více pozornosti, školní léta by měly být obdobím myšlenek, obdobím, kdy se formují morální hodnoty dítěte a jeho představy o sebeovládání. V tomto kontextu je třeba zmínit, že pouze osoba, která se ovládá, je schopna pochopit význam zdravého způsobu života a ochrany zdraví vyžadujícího naplnění konkrétních organizačních podmínek.

Mezi těmi nejdůležitějšími podmínkami bychom se mohli zmínit o těchto:

1. zlepšení kvalifikace učitelů v oblasti ochrany zdraví žáků;
2. aktivní zapojení dětí do procesu ochrany zdraví (vedení „zdravotních deníčků“, kam si dítě zpočátku s pomocí učitele zapisuje úspěchy v tělesné výchově a sestavuje plán otužování);
3. vytvoření speciálních kurzů pro děti zaměřených na formování názorů na nutnost zdravého života;
4. monitoring zdraví dětí s podporou zdravotníků;
5. dlouhodobá spolupráce školy a rodiny v otázkách ochrany zdraví;
6. organizace mimoškolních tělovýchovných akcí.

Podíváme-li se na období formování sovětské pedagogiky, vidíme, že pozornost se upírala především k výchově k práci nové generace v organickém propojení s intelektuálním, fyzickým a estetickým vývojem. Zdraví dítěte bylo vnímáno ve světle pracovní výchovy (Blonskij, Šackij, Makarenko). Objevila se řada zdravotních institucí nového

typu, zdravotních hřišť, škol v přírodě v lese, na poli i na pobřeží. Tato zkušenost je již téměř zapomenuta, ale díky obecnému zhoršování zdraví dětí je důležité na ni nezapomínat, abychom mohli mladou generaci podpořit.

Je třeba se zmínit, že ve svém díle o způsobech pracovní výchovy S. Šackij zdůrazňuje pro spolupráci s dětmi důležitý princip „vrácení dětství dětem“. Šackij napsal: „Dokonce i základní analýza života dítěte může poukázat na velké rozdíly mezi dospělým a dítětem. Hlavní rozdíl tkví v tom, že dětství, dospívání a mládí jsou obdobími rozvoje, kdy už je dokončen proces růstu. Charakteristickým rysem dětí je jejich pohybová schopnost. Zbavit dítě možnosti pohybu je jako postavit přehradu na řece. Dalším charakteristickým rysem dětí je touha po hře, po prožívání životních zkušeností formou hry. Hra je v dětství laboratoří života“. S ohledem na myšlenku přiměřené školy, která přispívá k rozvoji dítěte, S. Šackij dodává: „Škola je místo, kde se výsledky individuálně získaných zkušeností systematizují a formují a kde se spojují se zkušenostmi jiných lidí. Tím vzniká možnost důležité duševní činnosti, přirozené síly jsou rozvíjeny a zvládnány.“ My bychom k tomu rádi dodali, že tyto přirozené síly dítěte jsou důležité pro aktivní transformaci světa a osoby jako součásti tohoto světa, který může přispívat k ochraně zdraví současných dětí.

Známý sovětský pedagog přiřadil vysokou hodnotu schopnosti dětí v procesu vzdělávání a výchovy spojovat síly ve snaze o vytvoření společného díla. My tuto myšlenku považujeme za důležitou v kontextu ochrany zdraví dětí, neboť zajímavá společná práce posiluje děti, motivuje je k vyšším výkonům, rozvíjí jejich aktivitu a iniciativu mající vliv na celkové emocionální naladění. J. A. Komenský na závěr svého díla uvádí: „... v mladém věku může člověk nastudovat vše, co potřebuje pro svůj současný a budoucí život. Krátce, příjemně, zevrubně.“ [2].

Otázkami ochrany zdraví dětí se zabývají mnohé koncepce, a proto se tento článek nesnaží o nastínění vyčerpávajícího řešení této problematiky a lze jej dále rozvíjet.

Literatura:

- BONDARYEVSKAYA, Ye. V. Pedagogies: personality in humanistic theories and systems of education: training manual for high school students / Ye. V. Bondaryevskaya, S. V. Kulnyevich. – Rostov-on-the Don: Art Centre “Teacher”, 1999. – 560 pp.
- KOMENSKIY, Ya. A. Great Didactics: in 2 volumes, V.1 / Edited by A. A. Krasnovskiy. – M.: State education publishing house, 1939.- 320 pp.
- SHATSKIY, S. T. Selected pedagogical works: in 2 volumes, V.2 / Edited by N.P. Kouzina, M.N. Skatkina, V.N. Shatskaya. – M.: Pedagogics, 1980. – 416 pp.
- LESGAFT, P. F. Selected pedagogical essays / Compiler I. N. Resheten. – M.: Pedagogics, 1988. – 400 pp.

CHILDREN HEALTH SAVING TOPICAL CONCEPTIONS IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL AND PEDAGOGI- CAL HISTORY

Abstract: This article focuses on the main ideas of health keeping in the context of the history of education and pedagogical thought. The main attention is concentrated on the disclosure of the ideas of Czech pedagogue Yan Amos Komenskiy and Russian pedagogues: Peter Frantsevich Lesgaft, Konstantin Dmitrievich Ushinskiy, Vasilii Alexandrovich Sukhomlinskiy, Shalva Alexandrovich Amanashvili. Nowadays the address to the ideas of famous pedagogues is not only actual but also necessary for bringing them into life during the search for the solutions of the problems of preserving the health of the children.

Keywords: the conservation of health (health conservation), the principle of the responsiveness of the child's individual peculiarities, problems of psychophysical formation of personality, research monitoring of children's health